

**T.C.
TEKİRDAĞ VALİLİĞİ
STRATEJİK VİZYON GELİŞTİRME
KONFERANSLARI**

STRATEJİK RAPOR - 1

**“KÜRESELLEŞME
VE
KÜRESELLEŞMENİN TÜRKİYE'YE ETKİLERİ”**

EDİTÖR

Caner SANCAKTAR

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	3
Süleyman ŞENSOY	
AÇILIŞ KONUŞMALARİ	5
Aydın Nezih DOĞAN	
Süleyman ŞENSOY	
KÜRESELLEŞME ve GÜVENLİK	8
Prof. Dr. Hasret ÇOMAK	
“KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI SİSTEME YANSIMALARI”	18
Atilla SANDIKLI	

SUNUŞ

Teknolojideki hızlı gelişmeler, toplumun ilgilendiği tüm alanlarda büyük değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Bilim, teknoloji, ekonomi, siyaset, güvenlik, sosyoloji ve kültür alanlarındaki değişim ve dönüşümler, olayların ve sonuçların algılanmasını güçleştirmektedir. Değişimin çok hızlı ve olayların çok boyutlu olması, küreselleşmenin etkisini artırmaktadır. Küreselleşme sürecinde yaşanan hızlı gelişmeler ve değişimler, ülkemizi de yakından ve yoğun bir biçimde etkilemektedir.

Yeni gelişmeler ve değişimler, bir yandan yeni problemler üretirken bir yandan da yeni fırsatlar doğurmaktadır. Değişimi, en iyi şekilde analiz ederek, doğabilecek problemlere karşı erkenden önlemler almak gerekmektedir. Böylece problemlerin neden olabileceği zararlar önlenabilir veya asgari düzeye indirilebilir.

Değişim aynı zamanda ülkemiz için yeni fırsatlar da yaratmaktadır. Bu fırsatlar doğru bir biçimde değerlendirildiği takdirde, ülkemiz ve kurumlarımız açısından olumlu gelişmeler sağlanabilir.

Yeni fırsatlardan faydalanabilmek ve karşımıza çıkan problemlerin üstesinden gelebilmek için, dünyada ve ülkemizde meydana gelen yeni gelişmeler ve değişimler hakkında bilgi sahibi olmak, bu bilgileri doğru biçimde işlemek ve geleceğe ilişkin gerçekçi, etkin, dinamik ve uygulanabilir vizyon geliştirmek gerekmektedir. Aksi takdirde, ne karşılaşılan problemler çözülebilir, ne de ortaya çıkan yeni fırsatlar olumlu bir biçimde değerlendirilebilir.

Ancak kamu kurum ve kuruluşlarındaki günlük rutin bürokratik işlemler ve çalışmalar, üst düzey yöneticilerin kendilerini geliştirmeleri için ihtiyaç duyulan zamanı vermemektedir. Bürokratik işlemler ve çalışmaların yoğunluğu; dünyada, bölgede ve Türkiye'de meydana gelen hızlı iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel gelişmeleri takip etmeyi, bu gelişmeler ile ilgili vizyon geliştirmeyi ve gelecekle ilgili öngörüde bulunmayı zorlaştırmaktadır.

İletişim teknolojilerinde hızlı yenilikler gerçekleşmektedir. Ayrıca kamu yönetimi alanında yeni anlayışlar ve stratejiler gelişmektedir. Kamu hizmetlerinin kalitesini yükseltebilmek için, hızla gelişen iletişim teknolojilerinden ve çağdaş kamu yönetimi anlayış ve stratejilerinden faydalanmak gerekir. Bunu gerçekleştirebilmek için, üst düzey yöneticilerin son gelişmeler hakkında bilgilendirilmesi gerekir.

Kamu hizmetlerinin etkinliğini ve verimliliğini, kamu hizmetleri ile ilgili toplumsal memnuniyeti ve toplumun kamu kesimine olan güvenini arttırmak için, üst düzey yöneticilerin vizyonlarının geliştirilmesine katkıda bulunacak çalışmalar yapılması gerekir. “**Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi**” böyle bir ihtiyacı gidermek amacıyla, Tekirdağ Valiliği için, Türkasya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından geliştirilmiştir.

Bu proje kapsamında, hem ülkemizi hem de tüm dünyayı ilgilendiren güncel konular hakkında konferansların düzenlenmesi planlanmıştır. Bunlardan ilki “**Küreselleşme ve Küreselleşmenin Türkiye'ye Etkileri**” başlığı altında düzenlenmiştir. Bu konferansta yapılan konuşmalar “**Stratejik Rapor -1**” olarak yayınlanmıştır.

Süleyman ŞENSOY

TASAM Başkanı

AÇILIŞ KONUŞMASI

Aydın Nezih DOĞAN*

Değerli çalışma arkadaşlarım ve saygı değer misafirler; biz idareciler için stratejik vizyon sahibi olmak ve bunu geliştirmek çok önemlidir. Fakat idareciler fikir adamları değil, aksiyon adamlarıdır. Dolayısıyla idarecilerin tek başlarına stratejik vizyon geliştirmeleri mümkün değildir. Bu nedenle, stratejik vizyon geliştirebilmek için idareciler ile entelektüellerin birlikte çalışmaları gerekir.

İyi bir devlet adamı olmak kolay değildir. Çünkü iyi bir devlet adamı olabilmek için hem fikir adamı hem de aksiyon adamı olmak gerekir. Bunun en güzel örneği Atatürk'tür. Atatürk, çağın ilerisini görebilmiş, çağdaş çözümler üretebilmiş bir fikir adamıydı ve aynı zamanda da bu fikirlerini pratiğe uygulamış bir aksiyon adamıydı. Atatürk'ün, bu iki özelliği kendi şahsında birleştirebilmesini onun eğitiminde aramak gerekir. Atatürk, dönemin askeri okullarında ve harp akademisinde iyi bir eğitim sürecinden geçerek yetişti. Osmanlı İmparatorluğu'nda da, iyi devlet adamları yetiştirmek amacıyla eğitim veren Enderun vardı. Enderun kurumu, hem fikir sahibi olan hem de aksiyon adamı olan nice başarılı devlet adamları yetiştirmiştir. Günümüzde de stratejik vizyon sahibi iyi devlet adamlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, mümkün mertebede stratejik vizyon sahibi devlet adamları yetiştirilmelidir.

Bugünkü konferans konusu olan “küreselleşme”, ülkemiz üzerinde büyük etkiler yaratıyor. Bu etkiler çift taraflı olabiliyor. Küreselleşme denilen olgu, hem olumlu hem de olumsuz etkileri aynı anada yaratıyor. Olumsuz etkilere karşı kendimizi koruyabilmek, olumlu etkileri ise en iyi biçimde değerlendirebilmek için ciddi anlamda stratejik vizyon sahibi olmak gerekir. Stratejik vizyon sahibi olmadan, ne olumsuz etkilerden korunabiliriz, ne de olumlu etkilerden faydalanabiliriz.

TASAM ile birlikte “Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi”ni planlarken iki ana fikirden hareket ettik. Birincisi, Tekirdağ'da hep ihtiyacını duyduğumuz kültürel aktiviteleri geliştirme niyeti idi. İkincisi ise, dünyada meydana gelen yeni gelişmeleri ve ülkemize olan etkilerini ortaya koyabilmek idi.

Peki, neden böyle bir çaba ve çalışma içerisindeyiz? Tekirdağ, içinde bulunduğu coğrafi konum ve son dönemde yakaladığı şanslar itibarıyla, dünyada adından çok söz ettirmeye başlayan coğrafi bir bölgenin adıdır. Aranızda, neden bu kadar çok iddialı konuştuğumu düşünenler olabilir. Bu kadar iddialı konuşmamızı gerektirecek yeni gelişmeler yaşıyoruz. Tekirdağ, bir coğrafi bölgenin çok nadir biçimde yakalayabileceği bir şansı bu yıllar içerisinde yakalamış görünüyor.

Bunu neye bağlıyoruz? Bir yerin stratejik önemini, o yerin ulaşım imkânları belirler. Ulaşım imkânlarında meydana gelen son dönemdeki gelişmeler Tekirdağ'ın önemini

* Tekirdağ Valisi

arttırıyor. Tekirdağ, yatırımcılar için geniş bir pazara, önemli üretim merkezlerine ve geniş ulaşım kanallarına yakın bir yerdir. Ayrıca Tekirdağ, kamu yatırımları içinde önemli bir paya sahip olmaya başladı. Örneğin, yapımı devam etmekte olan Tekirdağ-Muratlı demiryolu yakın bir tarihte hizmete girecektir. Barbaros Limanı'nı geliştirme çalışmaları ise sürmektedir. Ayrıca Tekirdağ ekonomisi hızla gelişmektedir.

Böyle bir gelişme ve değişim-dönüşüm karşısında toplumu hazırlamak çok önemlidir. Tekirdağ önümüzdeki yıllarda büyük bir ivme kazanacaktır. Bu büyük ivme karşısında Tekirdağ kendi vizyonunu nasıl geliştirecek?

İşte bu amaçla TASAM ile birlikte "Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi"ni planladık ve uygulamaya soktuk. Proje kapsamında hem ilimizi ve ülkemizi hem de tüm dünyayı ilgilendiren güncel konular ve gelişmeler ile ilgili konferanslar düzenlenecektir. Bu proje sadece Valiliğimiz tarafından değil, ayrıca belediyelerimiz, sivil toplum kuruluşlarımız ve odalarımızın gayretleri sayesinde hayata geçirilmiştir. Dolayısıyla, bu projenin planlanmasında, geliştirilmesinde ve icra edilmesinde emeği geçen tüm arkadaşlarımızı tebrik ediyor, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

AÇILIŞ KONUŞMASI

Süleyman ŞENSOY*

Sayın Valim, Belediye Başkanım, Tekirdağ'ın birbirinden kıymetli bürokratları ve kıymetli Tekirdağ halkı; Tekirdağ Valiliği ve diğer kurumlarla birlikte tertip ettiğimiz bu konferansa teşriflerinizden dolayı hepinize teşekkür ediyorum.

Böyle bir etkinliğin düzenlenmesi fikri ilk olarak Sayın Valimiz Aydın Nezih DOĞAN tarafından geliştirildi. Kendisinin sahip olduğu stratejik vizyon birikimi ile Tekirdağ halkına büyük hizmetler sunacağına inanıyor, Tekirdağ için kendisinin büyük bir kazanç olduğunu düşünüyorum.

“Stratejik Vizyon” çağımızın en büyük gücü ve silahıdır. Stratejik vizyon birikimine sahip olan ve bu birikimi sürekli geliştirebilen ülkeler dünyanın etkin güçleri haline geliyor ve dünyaya yön veriyorlar. Stratejik vizyon geliştiremeyen ülkeler ise, “üçüncü dünya ülkeleri” veya “geri kalmış ülkeler” olarak adlandırılan sınıfa dahil oluyorlar. Bu nedenle stratejik vizyon sahibi olmak ve bunu geliştirmek çağımız dünyasında en önemli güçtür.

Bu konuyla ilgili olarak önemli olduğunu düşündüğüm bir örneği sizlerle paylaşmak istiyorum. Son Irak Savaşı arifesinde, Pentagon, CIA, FBI, araştırma ve strateji geliştirme merkezleri ve diğer istihbarat kurumları tarafından hazırlanmış bir stratejik belge ABD Devlet Başkanına sunuldu. Toplam üç paragraftan oluşan bu stratejik belgenin maddi değerini hesaplamak mümkün değildir. Çünkü bu belge içinde yer alan üç paragraflık metin, on binlerce nitelikli uzman personelin uzun soluklu çalışmalarının bir ürünü olarak oluşmuştur.

Bu örneğin de gösterdiği gibi, bilgiyi doğru biçimde analiz edip stratejik vizyon haline dönüştürmek ve bunu, belirli bir perspektif doğrultusunda belli bir hedefe yönelik olarak uygulamaya geçirmek hayati önem arz etmektedir. Dolayısıyla, stratejik vizyon geliştirme konusunda, bu ve bundan sonra sürecek olan konferans çalışmalarının hem Tekirdağ hem de ülkemiz için faydalı ve hayırlı olmasını diliyorum.

* TASAM Başkanı

KÜRESELLEŞME VE GÜVENLİK

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK*

I. Giriş

Soğuk savaşın sona ermesi ile SSCB dağılmış, iki Almanya birleşmiş, Çekoslovakya'nın ikiye, Yugoslavya'nın altıya ayrılmasıyla Avrasya bölgesinde yirminin üzerinde yeni devlet kurulmuştur. Bu gelişmelerden bazıları son derece sakin cereyan ederken, bazıları da yüz binlerce kişinin ölümüne, yerlerinden edilmesine yol açan sıcak çatışmaların gölgesinde yürümüştür. Soğuk Savaş yıllarında rastlanılmayan nitelikte etnik ve dinsel çatışmalar küreselleşme döneminin başlangıç yıllarına damgasını vurmuştur. Buna paralel olarak, güvenlik yapılanmaları yeni tehdit biçimleri ve yeni aktörlerle birlikte yeniden oluşturulmaya başlanmıştır. Terörizm ve örgütlü suçlar başta olmak üzere devlet dışı birimlerce yürütülen ve zaman zaman bazı devletlerin çıkarları doğrultusunda destek verdikleri faaliyetler, küreselleşme döneminin uluslararası güvenlik sisteminin öncelikli sorunları haline gelmiştir.

2000' de 6 milyar 100 milyon olan dünya nüfusunun 2015 yılında 7 milyar 200 milyona ulaşacağı beklenmektedir. Bu artışın %95'i gelişmekte olan ülkelerde görülecek, açlık ve işsizlik gibi saiklerle kırsal kesimden kentlere göç edecek olan nüfus, gelişmekte olan ülkelerdeki kentlerin yaşam şartlarını kötüleştirecek ve siyasal-ekonomik istikrarsızlıkların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Bu ülkelerden gelişmiş ülkelere sürmekte olan kitlesel göçlerin, 2010'lu yıllardan sonra artarak devam edeceği tahmin edilmektedir. Öte yandan gelişmiş ülkelerdeki doğum oranlarındaki düşüş ve iyi yaşam koşullarına bağlı olarak ölüm yaşının yükselmesi, bir yandan işgücünde krizlere yol açacak, bir yandan da çalışan nüfusun emekli nüfusu finanse etmek istememesi gibi sosyal ve ekonomik sorunlara yol açacaktır.

2020'li yıllarda gıda üretimi dünya nüfusunu beslemeye yetecektir. Ancak, altyapı ve gıda dağıtımındaki bozukluklar, siyasi istikrarsızlıklar, kronik yoksulluk gibi nedenlerle bazı bölgelerde yoğun biçimde açlıktan ölümlerin görülmesi olasıdır yüksek olabilecektir.

Enerji talebinde meydana gelecek %50'lik artışa rağmen dünya enerji rezervleri bu talebi karşılamaya devam edecektir. Bununla birlikte, yeni enerji kaynaklarının ortaya çıkmasına rağmen dünya enerji ihtiyacı büyük ölçüde yine Ortadoğu bölgesinden sağlanacaktır. Bu da, söz konusu bölge üzerinde kontrol kurmak isteyen güç merkezleri arasında mücadele yaşanmasına yol açacaktır. Teknoloji alanında önümüzdeki yıllarda meydana gelecek yeni atılımlar bir yandan uluslararası ticaretin kolaylaşmasını sağlarken, diğer yandan da bazı devletlerin, teröristlerin ve küresel suç örgütlerinin söz konusu ortamı kendi eylemleri için kullanmalarına neden olacaktır.

* Kocaeli Üniversitesi Rektör Yardımcısı, İİBF Dekanı, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Ulus-devletler önümüzdeki dönemde de dünya sahnesindeki egemen birimler olmaya devam edecektir. Ancak ulusal hükümetlerin bilgi ve teknoloji akışı, salgın hastalıkların ve kitlesel göçün önlenmesi, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konularda etkinliği azalacaktır.

2007 yılına girerken, küreselleşmeci akımlar, etnik ya da dinsel temelli bölünmeyi savunmaya devam edeceklerdir. Bu arada bölgesel iktisadi ve/veya siyasi bütünleşmeyi gerçekleştirmeye çalışan bölgeselci yaklaşımlar varlığını sürdürecektir. Bu durum yeni tehdit biçimlerinin ivme kazanmasıyla karmaşık ve algılanması güç bir yapıya dönüşmeye başlamıştır. Başta nereden, ne zaman, ne şiddette ve nasıl gerçekleşeceği tahmin edilemeyen kitlesel terör saldırıları olmak üzere, bu karmaşık ortamın doğurduğu yeni tehditleri etkisiz hale getirmek isteyen devletler, tek başlarına yahut diğerleriyle birlikte yeni önlemler geliştirmeye yönelmişlerdir.

Mevcut uluslararası hukuk sistemine aykırı olarak yürütülen Irak harekati, "hegemon gücün kendini uluslararası hukukun ve uluslararası toplumun üzerinde gördüğü" eleştirilerine yol açmıştır. Birleşmiş Milletler'de karar alınsın veya alınmasın, eylemlerini gerekirse tek başına gerçekleştireceğini açıkça ifade eden, bu yönde ilerlemek için siyasi, ekonomik ve askeri kapasiteye sahip olan ve uluslararası sistemin kurumları tarafından denetlenmeyi asla kabul etmeyen bir hegemon gücün varlığı, küresel ve bölgesel tehditlerle mücadelede çok taraflı işbirliğinin, istenilen düzeyde işlevsel hale gelmesini sağlayamamıştır.

II. Kitle İmha Silahlarının (KİS) Yayılması

Soğuk Savaş yıllarında bazı bölgelerle sınırlı tutulabilen silahlanma, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle dünya çapında yayılmaya başlamıştır. Yeni dönemin etnik-dinsel nitelikli bölgesel çatışmaları ve siyasi parçalanmalardan doğan sınır ve toprak anlaşmazlıklarına bağlı anlaşmazlıklar, birbirlerinden tehdit algılayan ülkelerin karşılıklı olarak silahlanmaları sonucunu doğurmuştur.

21' inci yüzyılın ilk yılında harcanan para ise 839 milyar dolardır. Bu rakam bir önceki yıla göre %2'lik bir artışı göstermektedir. Söz konusu artış eğilimi 2002'de de devam etmiştir. Dünya Gayri Safi Hasılası'nın %2.6'sı silahlanmaya ayrılmaktadır. Silahlanma harcamalarında, Soğuk Savaş yıllarında olduğu gibi ABD, Çin, Rusya Federasyonu ve Fransa gibi ülkelerin önde gittiği görülmekle birlikte, küreselleşmenin yarattığı yeni ortam dolayısıyla Afrika, Güney Asya, Balkanlar, Kafkasya gibi bölgelerdeki ağır ekonomik ve siyasi sıkıntılar çeken ülkelerdeki hızlı silahlanma da dikkat çekicidir.

1992-2001 döneminde dünyada silahlanmaya ayrılan miktar 7 trilyon 625 milyar dolardır. Burada ayrıca vurgulanması gereken husus, konvansiyonel silahların yanı sıra, küreselleşme döneminde, Kitle İmha Silahlarının da (KİS) yayılmaya başladığı ve kitle imha silahı temin etmeye veya üretmeye çalışan ülkelerin sayısında çok önemli bir

artışın olduğu gerçektir. Konvansiyonel silahlanma kendi başına küresel bir tehdit oluşturmakla birlikte, KİS'nin yayılmasının doğurduğu tehdidin boyutları daha da büyüktür. Nükleer, Biyolojik ve Kimyasal silahlar (NBC) olarak da ifade edebileceğimiz KİS'nin en yaygın olanından başlarsak, dünyada 30 kadar ülkenin biyolojik ve kimyasal silahlara sahip olduğunu veya bunları elde etmek için çaba sarf ettiğini görmekteyiz. Söz konusu ülkelerin büyük çoğunluğu dünyanın her an tetiklenmeye hazır kriz bölgelerinde yer almaktadır.

Soğuk Savaş'ın ardından nükleer silahların yayılması tehdidi de gittikçe artmaya devam etmektedir. ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin gibi BM Güvenlik Konseyi ülkelerinin yanı sıra başta İsrail, Hindistan, Pakistan ve en son olarak da İran olmak üzere bazı ülkeler ya hâlihazırda nükleer silahlara sahiptirler ya da bu silahları elde etmek için çaba göstermektedirler. Bunlar arasında Cezayir, Beyaz Rusya, İran, Kazakistan, Kuzey Kore, Sırbistan, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Ukrayna gibi ülkeler bulunmaktadır. KİS' i daha da büyük bir tehdit haline getiren gelişme ise, bazı ülkelerin bu silahları uzun mesafelere yollamak için balistik füze sistemleri geliştirmeleridir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından balistik füze geliştirme projelerine hız veren ülkeler arasında Çin, Hindistan, Pakistan, İran ve Suriye sayılabilir. Çin'in DF-31 ve JL-2, Kuzey Kore'nin Taepo Dong-2, İran'ın Şahab-3, Scud ve SS-21, Hindistan'ın Prithvi-1-2 ve Pakistan'ın Ghauri ve Şahin 1-2 füze sistemleri muhtemel bir kriz anında kullanılabilir niteliklere sahiptir. Bu ülkelerin balistik füze programlarını uluslararası denetime kapalı tutmaları tehdidin daha da büyümesine neden olmaktadır.

III. Küresel Örgütlü Suçlar

Küreselleşmenin sağladığı imkan ve kolaylıklar, küresel örgütlü suçların, küresel düzeye taşınmasına neden olmuştur. Dünyada tüm ülkeler bir şekilde küresel suç örgütlerinin ulusal güvenliklerine verdiği zararı hissetmektedirler. Örgütlü suçların, küreselleşme sürecinde tırmanışa geçmesinin arkasında yatan temel nedenlerden biri, Soğuk Savaş döneminin siyasi coğrafyasının ortadan kalkmasıdır. Malların, insanların ve sermayenin serbest dolaşımı önündeki engellerin ya tamamen ya da büyük ölçüde kalkması sadece uluslararası ticaretin daha rahat koşullarda yürütülmesini değil, aynı zamanda küresel suç örgütlerinin daha serbest hareket edebilmelerini sağlamıştır. Serbest piyasa ekonomilerinin getirdiği avantajlardan yararlanan küresel suç şebekeleri, yeni ortamda yasa dışı kazançlarını "aklayabilecekleri" yasal zeminler bulmuş, küresel suçlardan elde ettikleri gelirleri iş hayatına aktarabilmişlerdir. AB ve NAFTA benzeri serbest ticaret düzenini öngören yapılanmalar ve Dünya Ticaret Örgütü'nün empoze ettiği liberal politikalar uluslararası ticaret hacmini artırırken, bu hacim içinde küresel suç örgütlerinin saklanabilecekleri bir ortamın doğuşuna da neden olmuşlardır. Ayrıca, küreselleşmeyle birlikte bazı ülkelerde hız kazanan yolsuzluk eğilimleri küresel suç örgütlerini rahatlatmış ve çalışmalarını kolaylaştırmıştır.

Bunların yanı sıra, küreselleşmeyle birlikte bilişim alanında yaşanan olağanüstü gelişmeler, özellikle internet üzerinden para transferlerini yapabilme imkanının ortaya çıkması, küresel suç şebekelerinin yasadışı faaliyetlerini kolaylaştırmıştır.

Küreselleşme döneminde de geleneksel örgütlü suçlar olan uyuşturucu ve kadın ticareti, yasadışı göç, yasadışı kumar, kredi kartı sahtekarlıkları vs. devam etmektedir. Bu dönemin getirdiği yenilik, "siber alanın" kullanımıyla işlenen suçların daha zor ortaya çıkarılması, birbirlerinden çok uzak bölgelerdeki suç örgütlerinin birbirleriyle çok rahat işbirliğine girebilmeleri, suç örgütlerinde ya da bunların paravan kuruluşlarında yer alan kişilerin eğitim düzeyinin eskiye nazaran yüksek olması gibi unsurlardır.

1990'lı yıllardan sonra eski Doğu Bloku ülkelerindeki suç örgütlerinin sayısında olağanüstü artış görülmüştür. Rusya Federasyonu'nda en az 100.000 üyesi bulunan 5.000 civarında suç örgütünün faaliyet gösterdiği bilinmektedir. Bu örgütler Rusya'nın GSMH'sinin %25-%40'ını kontrol etmektedirler. Asya'da, özellikle Hong-Kong, Çin, Vietnam ve Japonya'da örgütlü suçlarda artış görülmektedir. Hong-Kong merkezli Sun Yee On örgütünün 47.000-60.000 üyesi dünya çapında suç eylemleri yürütürken, Japonya'da Yakuza için çalışanların sayısı yaklaşık 80.000'dir. Afrika'da Nijerya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, Latin Amerika'da ise Kolombiya, Brezilya, Arjantin, Peru gibi ülkelerde faaliyet gösteren örgütler öne çıkmaktadır. ABD'de de geleneksel olarak İtalyan aileler tarafından sürdürülen örgütlü suçlarda artış vardır. La Cosa Nostra bünyesinde bir araya gelen yasadışı gruplar ABD merkezli olarak tüm dünyada faaliyet göstermektedirler.

Küresel suç örgütleriyle terörist örgütler arasında da özellikle küreselleşmeyle birlikte yakın bir ilişki kurulmuş, terör örgütleri ya küresel suç örgütlerinin faaliyet alanlarına girerek ya da onlarla işbirliği yaparak kendilerine mali kaynak sağlama yoluna gitmişlerdir. Bu çerçevede sınır ötesi faaliyet gösteren örgütlere karşı sınır ötesi mücadele yöntemleri güçlendirilmeye çalışılmakta, İnterpol, Europol gibi örgütlerin daha etkin çalışabilmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Buna paralel olarak özellikle "siber ortamın" denetlenmesine yönelik mekanizmaların geliştirilmesine de ağırlık verilmiştir.

IV. Küresel Salgın Hastalıklar

Küreselleşmeyle birlikte dünyanın zengin bölgeleriyle fakir bölgeleri arasındaki uçurum daha da derinleşmiştir. Küreselleşme, gelişmiş ülkelerin halklarına refah düzeyinde artış, daha iyi şartlarda yaşama gibi imkanlar getirirken, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanların yaşam kalitesinde gerileme olmuştur. Dünyanın yoksul bölgelerinde, kötü yaşam koşulları, eğitimsizlik, sağlık ve sosyal hizmetlere bütçeden yeterince pay ayırlamaması gibi nedenlerle salgın hastalıklar nüfusu, dolayısıyla bu ülkelerin siyasi istikrarını tehdit eden bir nitelik almıştır.

1970'lerin ortalarından itibaren, verem, sıtma ve kolera başta olmak üzere daha önce de bilinen başlıca 20 bulaşıcı hastalık hızlı bir tırmanışa geçmiş, aynı dönemde evvelce

bilinmeyen başta HIV (AIDS), Ebola, Hepatit C olmak üzere 30'a yakın bulaşıcı hastalık türü de yayılmaya başlamıştır. İçinde bulunduğumuz küreselleşme sürecinde dünya çapında en fazla ölüme yol açan hastalıklar arasında sırasıyla, verem, sıtma, sarılık ve AIDS başta gelmektedir. 2020 yılında, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerdeki ölümlerin çok büyük bir çoğunluğunun verem ve AIDS'ten olacağı tahmin edilmektedir. 2001 itibariyle dünyadaki AIDS virüsü taşıyanların sayısı 40 milyon civarındadır. Bunların 28.1 milyonu Sahara altı Afrika'da bulunmaktadır. Bu rakamın 2.7 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır. 2001'de AIDS'ten kaynaklanan ölümler 3 milyon civarındadır. 2000-2001 döneminde yeni AIDS'e yakalananların sayısı ise 5 milyondur. Dünyadaki çocuk ölümlerinin %63'ü, prematüre ölümlerin de %48'i bulaşıcı hastalıklardan kaynaklanmaktadır.

Öte yandan gerek insanlar, gerek hayvanlar arasında yayılan salgın hastalıklar sadece gelişmekte olan değil, gelişmiş ülkelerin de ekonomilerine büyük zarar vermektedir. Mesela, İngiltere'de 1990-2000 döneminde "Deli Dana" (BSE) hastalığının verdiği zararın 10 milyar doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Hindistan'da 1995'teki veba salgınının bilançosu 1.7 milyar dolar, Hong-Kong'ta 1997'deki "tavuk gribi"nin bilançosu tüm tavukların itlaf edilmesi ve Peru'daki kolera salgınının maliyeti 770 milyon dolardır.

V. Etnik ve Dinsel Çatışmalar

1990'ların başından itibaren etnik-dinsel çatışmaların ve bu çatışmalardan zarar görenlerin sayısında büyük bir artış gözlemlenmektedir. Ruanda, Bosna, Kosova, Kuzey İrlanda, Filistin, Sri Lanka, Keşmir, Abazya, Çeçenistan gibi bölgelerde yaşanan sorunların bir bölümü uluslararası toplumun müdahalesi sonucunda sona erdirilmiş, büyük bir bölümü ise devam etmektedir.

Söz konusu çatışmalar bir yandan soruna taraf ülke / ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik düzenlerine zarar verirken bir yandan da bölgesel ve küresel tehditlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Samuel Huntington'un ünlü Medeniyetler Çatışması kitabında öne sürdüğü etnik ve dinsel temelli çatışmaların özellikle farklı uygarlıkların kesişme noktalarında yoğunlaşacağı tezi 1990'dan bu yana yaşanan çatışmalarda doğrulanmıştır. Küreselleşmeyle birlikte bu tür çatışmaların küresel alana taşınması, klasik çatışma biçimlerinin dışında post-modern yöntemlerin kullanılması ve önü alınamaz biçimde tırmanışa geçmesi olasılığını arttırmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 terörist saldırılarından sonra, bu eylemleri bir "Müslüman-Hıristiyan" çatışmasının başlangıcı, ABD'nin terörle mücadelesini de "Haçlı Seferi" olarak yorumlayanlar aslında önümüzdeki dönemde ortaya çıkabilecek daha büyük felaketlere işaret etmektedirler.

VI. Küresel Çevre Sorunları ve Tehditleri

Küreselleşme sürecinde su yüzüne çıkan en önemli tehditler arasında çevreye verilen zararlar dolayısıyla tüm insanlığın maruz kalmakta olduğu zararlar da sayılabilir. Denizlerde ve içme suyu kaynaklarında kirlenme, kimyasal, biyolojik ve nükleer atıklardan

doğan sorunlar, iklim değışiklikleri ve küresel ısınma, erozyon nedeniyle ekilebilir alanların azalması gibi gelişmeler dünyayı tehdit etmektedir.

Sanayileşmeyle birlikte aşırı biçimde ortaya çıkan karbondioksit gazının etkileri sonucunda atmosferdeki ozon tabakası incelmış, son yüz yıl içinde Kuzey Kutbu bölgesindeki ortalama hava sıcaklığı 5 derece artmıştır. Önümüzdeki 100 yıl içinde dünyanın ortalama hava sıcaklığının da 1.4 ila 5.8 derece oranında daha da artacağı hesaplanmaktadır. Küresel ısınma sonucunda büyük buzullar hızla erimeye başlamış, bu ise şiddetli yağışlar, sel felaketleri, büyük tayfunlar büyük miktarda erozyon ve kıyıya yakın bölgelerin sular altında kalması gibi tehlikeler doğurmuştur. Küresel ısınmanın ayrıca dünyadaki bitki ve hayvan türleri üzerinde de olumsuz etkileri ortaya çıkmış ve gelecekte yaşanabilecek küresel gıda bunalımlarına zemin oluşmaya başlamıştır.

Çevresel sorunlar, insanlarda beslenme ve solunum bozuklukları, kanser, akciğer ve kemik hastalıkları başta olmak üzere bazı hastalıkların yayılmasında da etkili olmaktadır. Küreselleşmenin bu yöndeki olumsuz etkileri tüm dünyada hissedilmekle birlikte, gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde hissedilen zarar diğerlerine oranla daha büyüktür. Bunun yanı sıra, küresel ısınma başta olmak üzere çevresel tehditlerle mücadelede uluslararası işbirliğini öngören çabalar da son dönemde yoğunlaşmıştır.

Ancak, başta ABD olmak üzere bazı sanayileşmiş ülkelerin bu çabalara katılmakta isteksiz davranması, çevresel tehditlerin azaltılmasına imkan sağlamamaktadır. Atmosfere karbondioksit salınmasını denetim altına almayı amaçlayan Kyoto Protokolü'ndeki ABD'nin imzasını, ulusal sanayinin zarar göreceği gerekçesiyle geri çekmesi öngörülen uluslararası işbirliğini anlamsız kılmıştır. Çünkü atmosfere salınan zararlı gazların neredeyse % 70'i ABD kaynaklıdır.

VII. Küresel Güvenliğin Arttırılması Girişimleri

Birleşmiş Milletler bünyesinde, özellikle teşkilatın Silahsızlanma İşleri Bölümünde (Department of Disarmament Affairs) yürütülen çabalar sonucunda KİS'nin üretilmesinin ve yayılmasının önüne geçilmesi için önemli adımlar atılmıştır. 1972'de imzalanan Biyolojik Silahlar Sözleşmesi'nin etkili bir denetim mekanizmasından yoksun oluşu, sözleşmenin imzalanmasının üzerinden 30 yılı aşkın süre geçmesine rağmen, dünyanın biyolojik silahlardan tamamen arındırılmasını engellemiştir. 1991'de Sözleşmenin işleyişinin gözden geçirilmesi için yapılan 3. konferansta, olası denetim mekanizmalarının geliştirilmesi için bir uzmanlar grubu kurulmuştur. 1994'te Cenevre'de yapılan Sözleşmeye taraf ülkeler konferansında da, etkili denetim mekanizmaları için ortaklaşa çalışılması kararı alınmıştır. Bununla birlikte, biyolojik silahlara sahip olduğu tahmin edilen çok sayıda ülkenin Sözleşmeyi henüz imzalamamış olmaları, Birleşmiş Milletler bünyesinde yürütülen çalışmaların başarıya ulaşmasına olumsuz etkilemektedir.

Kimyasal silahlar konusunda da benzer bir süreç yaşanmaktadır. Uzun müzakereler sonucunda 1992'de Silahsızlanma Konferansı, Kimyasal Silahlar Sözleşmesi'nin metni üzerinde mutabakata varabilmiş, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu bu metni 30 Kasım 1992'de kabul etmiştir. Sözleşme, kimyasal silahların tamamen yok edilmesini hedefleyen, çok taraflı bir platformda görüşülüp kabul edilmiş ilk uluslararası belge olma özelliğini taşımaktadır. Sözleşme, gerekli sayıda imzacı ülkenin onay işlemleri tamamlandıktan sonra 1997'de yürürlüğe girmiş, Sözleşme'nin uygulanmasının takibi için Lahey'de Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW) kurulmuştur. Bu çabalar, dünyanın kimyasal silahlardan tamamen arındırılması sonucunu maalesef henüz verememiştir.

Birleşmiş Milletler'in, nükleer silahların yayılmasının önlenmesi konusundaki çabaları Nükleer Silahsızlanma Antlaşması'nın 1970'te yürürlüğe girmesiyle önemli bir başarıya ulaşmıştır. Mart 2002 itibarıyla 187 ülkenin taraf olduğu Antlaşma'nın getirdiği yükümlülükler, Uluslararası Atom Enerjisi ajansı tarafından denetlenmektedir. Ancak, nükleer programlara sahip bazı ülkelerin antlaşmaya taraf olmamaları ya da programlarını Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetimine açmamaları, nükleer silahların yayılmasının günümüzde halen büyük bir tehdit olarak kalmasına neden olmaktadır.

İçinde bulunduğumuz dönemin diğer bir ciddi küresel tehdidi olan terörizmle mücadele konusunda da Birleşmiş Milletler'de yoğun çalışmalar yürütülmektedir. 1970'lerin başından itibaren Birleşmiş Milletler, terörizmi önlemeye yönelik çeşitli sözleşmelerin hazırlanmasına öncülük etmiştir. Bunlar arasında, 14 Aralık 1973 tarihli, Uluslararası Korunan Kişilere ve Diplomatik Görevlilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi (Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Internationally Protected Persons, including Diplomatic Agents); 17 Aralık 1979 tarihli Rehine Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme (International Convention against the Taking of Hostages); 15 Aralık 1997 tarihli Terörist Bombalamaların Engellenmesi Uluslararası Sözleşmesi (International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings) ve 9 Aralık 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism) sayılabilir. Söz konusu sözleşmeler terör faaliyetlerinin tamamıyla ortadan kalkmasını sağlayamamış ve işlevsel olamamıştır.

11 Eylül 2001 terör eylemleri sonrasında Birleşmiş Milletler'de yürütülen terörizmle mücadele çalışmalarına hız verilmiş, terörle mücadeleyi, BM Şartı'nın "Barışı Tehdit, Barışın İhlali ve Saldırı Hareketlerine Karşı Alınacak Tedbirler" başlığını taşıyan 7. Bölümü çerçevesinde değerlendiren Güvenlik Konseyi, 1368 ve 1373 sayılı kararları olarak, Teşkilat'ın terörizme karşı çabalara tüm gücüyle destek vermesini kabul etmiştir. Ekim 2001'de Birleşmiş Milletler içinde, terörizm konusunda "Politika Çalışma Grubu" kurulmuştur. Söz konusu grup, terörizmle mücadelenin etkin ve sonuç alıcı biçimde yürütülebilmesi için kullanılacak uluslararası araçları ortaya çıkarırken, bu mücadele esnasında insan haklarının zarara uğramaması için de çaba göstermektedir.

Birleşmiş Milletler'de yürütülen çalışmalar, dünya çapında terörist faaliyetlerin sona erdirilmesi yönünde etkili olmakla birlikte, bu etkinin derecesi beklentileri karşılamaktan uzaktır. Teşkilatın hazırladığı sözleşmelerin hiçbirinde ve oluşturulan çalışma gruplarının raporlarında, terörizmin kapsamlı bir tarifinin hala yapılamamış olması düşündürücüdür. Ayrıca NATO'nun 2002 Prag Zirvesi'nde küresel terörizm ile mücadele için eylem planları uygulamaya konulmuştur.

Küreselleşme döneminin tehdit ve riskleriyle, çok taraflı işbirliği olmadan, tek bir kuruluş veya devletin başa çıkabilmesinin mümkün olmadığı yaklaşımıyla hareket eden AGİT, üyeleri ve AGİT'le diğer uluslararası kuruluşlar arasındaki ilişkileri ve işbirliği ortamını güçlendirmeye çaba göstermektedir. İnsan hakları, temel özgürlükler, demokrasi ve hukuk devleti AGİT'in kapsamlı güvenlik konseptinin merkezinde yer almaktadır. Düşünce ve inanç özgürlüğü de dahil, insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali, hoşgörüsüzlük, saldırgan milliyetçilik, ırkçılık, terörizm, şovenizm, yabancı düşmanlığı ve antisemitizmle mücadeleyi benimseyen AGİT, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyonu amacıyla sivil bir girişim olan Acil Uzman Yardım ve İşbirliği Takımları oluşturmuştur. Teşkilatın en önemli çalışma alanlarından biri de, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın (AKKA) uygulanmasının denetlenmesidir. İstanbul'da 54 ülkenin katılımıyla toplanan AGİT Zirvesi'nde 19 Kasım 1999 tarihinde kabul edilen "Avrupa Güvenlik Şartı", AGİT'in küreselleşme dönemindeki önceliklerini ve gerçekleştirmeyi hedeflediği çok taraflı işbirliğinin dinamiklerini ortaya koymaktadır. Avrupa Güvenlik Şartı'nda, AGİT bölgesinde önemli başarılarla tanıklık edildiği, önceden varolan gerginliklerin yerini işbirliğine terk ettiği, ancak devletler arasında çatışma tehlikesinin tamamen yok edilemediği vurgulanarak, eski döneme ait bölünmelerin geride bırakıldığı Avrupa'da yeni risk ve tehditlerin belirdiğinin altı çizilmektedir. Bu tehditlerin devletlerarası anlaşmazlıklardan olduğu kadar, toplumlar içi uyuşmazlıklardan da kaynaklandığının ifade edildiği Şart'ta güvenlik ve barışın ancak vatandaşlar arasında güvenin tesis edilmesi ve devletler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesiyle sağlanabileceği belirtilmektedir.

Küresel terörizm, şiddete başvuran aşırılık, örgütlü suç ve uyuşturucu kaçakçılığının güvenliğe karşı artan ölçüde tehditler olarak ortaya çıktığının ifade edildiği Şart'ta, "nedeni ne olursa olsun ve ne şekilde tezahür ederse etsin terörizm kabul edilemez bir olgudur. Her türlü terörist faaliyetin hazırlanışını ve mali destek bulmasını önlemek için çabalarımızı artıracamız ve teröristlerin topraklarımızda üslenmesine izin vermeyeceğiz" sözleri de yer almaktadır. AGİT belgelerinde sürekli vurgulanan konu, yeni tehditlere karşı çok taraflı işbirliğinin artırılmasıdır. Nitekim İstanbul Şartı'nda da, "AGİT'e üye devletler, üyesi buldukları diğer kuruluş ve kurumların AGİT'in İşbirliğine Dayalı Güvenlik Platformuna uyumlu olmasına dikkat edeceklerdir" denilmektedir. AGİT belgelerine yansıyan çok taraflı işbirliği çağrılarına rağmen bu işbirliğinin istenilen düzeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. AGİT üyesi 55 ülke zaman zaman kendi bölgesel çıkar ve önceliklerini ön plana çıkararak, AGİT'in genel öncelikleriyle uyuşmayan eylem

ve davranışlar içine girebilmektedir. Bir yandan, bu tür eylemlerin önlenmesi yönünde yeterli caydırıcı mekanizmaların var olmaması, diğer yandan da Teşkilat'ın görev alanına giren bazı konuların başka örgütlerce münhasıran üstlenilme yoluna gidilmesi, AGİT'in etkinliğinin giderek azalmasına yol açmaktadır. AGİT'in, "Vancouver'den Vladivostok'a" kadar olan bölgede, barış, istikrar, güvenlik ve işbirliğinin temel platformu olabilmesi ancak yeni bir anlayışla AGİT çalışmalarına hız verilmesiyle gerçekleştirilebilir.

11 Eylül eylemlerinden sonra NATO'nun tarihinde ilk defa Kuzey Atlantik Antlaşması'nın 5. maddesini işleterek, terör saldırısına maruz kalan ABD'ye yardım için harekete geçmesi, İttifak'ın terörle mücadeleye verdiği önemi gösterdi. Ancak, ABD'nin öncülüğünde yürütülen Irak savaşı öncesinde ve sırasında İttifak üyeleri arasında su yüzüne çıkan görüş ayrılıkları, NATO alanında ileriki tarihlerde meydana gelebilecek bunalımlara karşı takınılacak tavrın belirlenmesinde benzer zorlukların yaşanabileceğinin de işaretlerini vermiştir.

VIII. Sonuç

Küreselleşme süreciyle birlikte insanlığın bir bölümü hayatlarını büyük ölçüde kolaylaştıran, teknolojiyle desteklenen bir refah ortamına kavuşurken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde yaşayan ve dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan insanlar ise giderek artan olumsuzluklarla, açlık, salgın hastalık, eğitimsizlik, çevre felaketleri vb. sorunlarla karşı karşıya kalmaya başlamışlardır. Öte yandan küreselleşmeyle birlikte, küresel terörizm, kitle imha silahlarının yayılması ve küresel örgütlü suçlar başta olmak üzere tüm insanlığı tehdit eden ve kullandıkları gelişmiş yöntemlerle her geçen gün daha da tehlikeli hale gelen riskler ön plana çıkmıştır.

21'inci yüzyılın bu tehditlerine karşı, ister hegemon güç, ister az gelişmiş ülke olsun hiçbir ülkenin tek başına başarılı olması mümkün değildir. İnsanlık, her zamankinden daha fazla işbirliği ve dayanışmaya muhtaçtır. Ancak, mevcut uluslararası dinamikler böyle bir işbirliği ortamının kısa vadede ortaya çıkarılmasını kolaylaştırıcı nitelikte değildir.

İnsanlığın büyük çoğunluğunun önceliklerini dikkate almadan, sadece hegemon gücün algıladığı tehditleri ortadan kaldırmayı ve onun çıkarlarını gerçekleştirmeyi hedefleyen biçimde oluşturulmaya çalışılan işbirliği ortamlarının uzun soluklu ve kalıcı olması mümkün değildir. Küresel tehditleri ve riskleri hazırlayan ve geliştiren ortam yok edilmeden, sadece bu tehdit ve risklerin konjonktürel yansımalarıyla mücadele edilmesi, bir süreliğine kaybolan tehdit ve risklerin, ileride daha şiddetli biçimde gündeme gelmesini engelleyemeyecektir. Bunun yanında, hegemon gücün, algıladığı tehditlerle mücadelesi sırasında mevcut uluslararası hukuk kurallarını ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası toplumu göz ardı etmesi, bu kurum ve kuralların saygınlıklarını yitirmesine de yol açmaktadır. Uluslararası sistemin temel dayanakları olan söz konusu kurum ve

kuralların zarara uğratılması, sistemin giderek bir kaos ortamına sürüklenmesine neden olabilecektir.

21'inci yüzyılda mevcut ve muhtemel risk ve tehditlerle mücadele stratejileri geliştirilirken her şeyden önce, Birleşmiş Milletler'e yitirdiği saygınlığını tekrar kazandıracak adımların atılması zorunlu ve gereklidir. Küresel sorunlarla mücadelede, Küresel bir örgüt olan Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde bir araya gelmek uluslararası toplumun yararına olacaktır. Çok taraflı işbirliği ancak çok taraflı kurumların çatısı altında gerçekleştirilebilir. Küresel güvenlik stratejileri geliştirilirken küresel ve bölgesel örgütler ile çok taraflı işbirliği gerçekleştirilmeli, işbirliği yaygınlaştırılmalı ve sürekli geliştirilmelidir.

KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI SİSTEME YANSIMALARI

Atilla SANDIKLI*

I. Küreselleşme Dalgaları

Dünya 20'nci yüzyılın sonunda başlayan ve 21'nci yüzyılın başında halen devam eden hızlı bir değişim süreci yaşamaktadır. İki kutuplu dünya kavramı ve soğuk savaş geçmişte kalmıştır. Milyonlarca insanı ve kurumları birbirine bağlayan cep telefonları, bilgisayarlar ve internet sistemleri iletişim alanında devrim yaratmıştır. Bütün dünya ülkeleri tarafından izlenen televizyon yayınları haberleşme alanında çığır açmıştır. Bu gelişmelerle uluslararası ilişkilerin, ticaretin ve insanların güncel yaşamının boyutları değişmiştir. Küreselleşme olgusu devletleri, kurumları, şirketleri, toplumları ve insanları derinden etkilemiştir.

Geçmişte de “Küreselleşme Dalgaları” olarak adlandırılan, ülkeler arasında ticaretin büyük ölçüde arttığı, uluslararası ekonominin küresel özellikler gösterdiği dönemler olmuştur.

Küreselleşmenin birinci dalgası, Batı Avrupa'da kapalı tarım ekonomisinden (feodalizmden) ticari kapitalizme geçiş sürecinde yaşanmıştır. Bu dönemde hızla gelişen ticaret, kent devletlerinin ve feodal beyliklerin üzerinde daha geniş ve güvenli bir pazar ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç feodal beyliklerin yerine daha büyük ölçekli ulus devletlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni siyasal birim, ülke üzerinde tek tip yasaların çıkartılması, bölgelere göre değişmeyen vergi politikasının belirlenmesi, dil ve kültür yönünden homojenleştirme politikalarının yürütülmesi ve hukuk güvenliğinin sağlanması gibi fonksiyonları üslenerek ticaret burjuvasının ulusal pazar ölçeğinde faaliyet göstermesini güvence altına almıştır. 1648 yılında yapılan Westphalia Barış Anlaşması ile ulus devletlerin uluslararası ilişkilerin baş aktörü olduğu tescil edilmiştir. Sömürgecilik, ulus devletlerin bu dönemde uyguladığı dış politikanın temelini oluşturmuştur.

Küreselleşmenin ikinci dalgası sanayi devriminden sonra yaşanmıştır. Sanayinin gelişmesi, üretimin artması uluslararası ticaretin genişlemesini hızlandırmış ve yapısını değiştirmiştir. 1880'lere gelindiğinde, kapitalizmde tekelleşme ve finans kapitalin boy göstermesi olgusuyla karşılaşmıştır. Üretimin artması ulusal pazarların dışında daha geniş ve güvenli pazarların bulunmasını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk nedeniyle sömürgecilik emperyalizm biçimine dönüşmüştür. Emperyalizm, Avrupa'nın 19'ncü yüzyılda sanayi devrimi sonucu karşılaştığı ekonomik ve sosyal sorunlara çözüm getiren bir dış politika ilkesi olmuştur. Bu devrede, ulus devletler güçlerini artırabilmek maksadıyla dış politikada ittifak oluşturma stratejisini uygulamışlardır.

Küreselleşmenin üçüncü dalgası 20'nci yüzyılın sonunda yaşanmaya başlamıştır. İletişim ve bilişim sahalarında yaşanan teknolojik gelişmeler, üretimin örgütlenmesinde ve

* E. Kur. Kd. Alb

ticaretin yapısında büyük değişiklikler meydana getirmiştir. Değişim çok boyutlu olarak yaşanmaktadır. Bir tarafta teknolojik devrimin haberleşmede yarattığı olağanüstü hızlanma ve alan genişlemesi, diğer tarafta elektroniğin haberleşmede yarattığı devrimin ekonominin her kesiminde yeni olanaklar ve üretim biçimleri meydana getirmesi, diğer bir tarafta da haberleşmenin sınır tanımaması, küresel iletişim ve etkileşimin artarak uluslararası ilişkiler stratejilerini ve devlet yapılarını etkilemesi. Bütün bunların sonucunda şu husus açık olarak görülmektedir. “Dünyanın son yirmi yılda geçirdiği değişim sanayi devriminin yarattığı değişim kadar köklü olmaktadır.”

II. Küreselleşme ve Uluslararası Sistem

Küreselleşmeyi en geniş anlamıyla ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya geneline yayılması şeklinde tarif edebiliriz. Ticaret, sermaye hareketleri ve teknoloji akımının transnasyonal bir özellik kazanarak yayılması ve yoğunlaşması milli devlet olgusunu aşmakta, sınır ötesi menfaat gruplarını ve değişik milletlere mensup bireyleri sıkı menfaat bağlarıyla birbirlerine bağlamaktadır. Bu tür ilişkiler sonucunda ortaya çıkan karşılıklı bağımlılıklar, devletin sınır aşan ekonomik ilişkiler üzerindeki kontrolünü azaltmaktadır. Ekonomik ilişkilerin zedelenmeden devam etmesi ve gelişmesi için gerekli olan uluslararası istikrar ihtiyacı, küresel ekonomik sistemle bütünleşen devletler arasında savaş ihtimalini çok büyük ölçüde azaltmaktadır. Bu olgu, özellikle Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da göze çarpmaktadır. Ekonomileri ve bilgi birikimleri ileri teknoloji ve hizmet sektörüne dayanan Japonya ve Singapur gibi Pasifik ülkeleri de bu sistemle bütünleşmiş durumdadırlar.

Telekomünikasyon ve medyadaki baş döndürücü gelişmeler de dünyayı küçülterek küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Bütün bunların yanında, terörizm ve uyuşturucu ticareti gibi örgütlü suçlar ile insan hakları ihlalleri, göç hareketleri ve çevre kirlenmesi gibi hususlar süratle sınırları aşan bir nitelik kazanarak uluslararası toplumun büyük bir kesiminin ortak sorunları haline gelmiştir.

Günümüzde devletlerin başarısını büyük ölçüde bu küresel dinamiklere uyum sağlayabilmeleri ve onları milli hedeflerin gerçekleştirilmesinde kullanabilmeleri belirlemektedir.

İnsanlar arasında yeni ortak değerler ve amaçların oluşmasına yol açan bu eğilime rağmen, milli egemenlik, devletin ülke bütünlüğü ve milli devlet gibi küreselleşmeye zıt kavramların henüz kutsallığını yitirdiği söylenemez.

Etnik milliyetçiliğe dayanan bir devlet kurma ve yeni topraklar elde ederek genişleme emellerinin yol açtığı kanlı çatışmalarda din ve mezhep farklarının da rol oynaması, bazı zihinlere İslamiyet, Hıristiyanlık çatışmasının yeni dönemin özelliklerinden birisi olacağı fikrini yerleştirmektedir. Aşırı dini akımların Ortadoğu, Kafkaslar ve Afganistan'da güçlenmelerini, küreselleşme sonucunda Batı medeniyetinin değerlerinin bu bölgelere hızla nüfuz etmelerine karşı ortaya çıkan bir tepki olarak açıklamak da mümkündür.

Batı türü tüketici kültürü bir yandan hızla dünyaya yayılırken bir yandan da kendisine

tepki olarak beliren dini ve milliyetçi akımların güçlenmesine neden olarak kendi karşıtını yaratmaktadır. İktisadi liberalizmin bakış açısına göre küresel bir tüketici kültürü uluslararası barış ve işbirliğini destekleyen olumlu bir gelişme iken, milliyetçi görüşe göre, ulusları milli kimliklerinden koparabilecek tehlikeli bir oluşumdur. Dolayısıyla kültürel küreselleşmenin olumlu mu, yoksa olumsuz bir gelişme mi olduğu sorusunun cevabı bakış açısına ve söz konusu toplumun dünyadaki konumuna göre değişmektedir.

Çağdaş teknolojilere, global ekonomik yapılara ve evrensel değerlere uyum sağlayamayan toplumlar küreselleşme süreci tarafından kültürel değerlerini kısmen de olsa değiştirmeye zorlanmaktadır. Oysa, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, eğitim seviyesi, inanç sistemi gibi faktörlere bağlı olarak bu toplumların bazı kesimleri dünya ile kültürel bütünleşmenin gerektirdiği değişimi isteyerek ve kolaylıkla sağlarken, böyle bir değişimi istemeyen veya başaramayan kesimler de mevcuttur. Bu kesimler kültürel kimliklerini koruyabilmek amacıyla demokrasinin de sağladığı olanakları kullanarak kendi aralarında geleneksel kurumlar etrafında örgütlenme yoluna gitmektedirler. Bu şekilde, kültürel küreselleşme, toplumların Batıcı-Doğucu, laik-dinci, yenilikçi-statükocu gibi eksenler üzerinde bölünmesine de zemin hazırlamaktadır.

İngilizce giderek dünya iletişim ağının ortak dili haline gelmektedir. İngiliz sömürgeciliği ve Amerikan siyasi ve ekonomik gücü neticesinde yaygınlaşmış olan İngilizce, 320 milyon insanın ana dili ve 30'dan fazla devletin resmi dili iken, dünya nüfusunun dörtte biri tarafından da öğrenilip kullanılmaktadır. Buna paralel olarak dünyada reklamcılık, tüketim kalıpları, yayın içerikleri ve bilgi standartları giderek birbirlerine yakınlaşmaya yönelmiştir. Aynı zamanda, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmeler, kitle iletişim araçlarının devlet denetiminden çıkarılarak özelleştirilmesini ve ticarileşmesini teşvik etmektedirler. Böylece, küresel kitle iletişimi yoluyla bölgesel ve yerel kültürlerin evrensel bir "tek" kültüre doğru yönlendirilmeleri hızlanmaktadır.

Bu Anglo-Sakson ağırlıklı kültürel etkileşim yalnız Batılı olmayan kültürlerde değil Kıta Avrupa'sında da tepki görüp kültür emperyalizmine neden olduğu iddiasıyla eleştirilebilmektedir. Avrupa'nın Amerikan eğlence endüstrisinin Avrupa'daki etkinliğini azaltmaya çalışması yalnızca ekonomik değil, kültürel kaygılara da bağlıdır.

Batılı olmayan bağlamlarda ise teknoloji bir yandan yerel kültürleri tehdit ederken bir yandan da onlara kendi kültürel iletişim ve bilgi ağlarını kurma imkanını vermektedir. Bu şekilde yerel kültürler canlanıp dinamizmlerini artırabilmekte, dinsel ve geleneksel değerlere dönüşebilmekte ve oluşmakta olan bir dünya toplumunun öteki yüzü olarak belirlemektedirler.

İletişim ve bilginin küreselleşmesi türdeş olmayan bir dünyaya yol açmaktadır. Kültürün küresel boyutta homojenleşmesiyle, buna tepki olarak yerel kültürlerin güçlenmesi eşzamanlı olarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, küresel bir kültürün gelişmesiyle geleneksel kültürlerdeki canlanma arasındaki denge belirgin değildir. Bu dengeyi oluşturan etmenler her iki kültürün birbirlerine yakınlığı, esnekliği ve dayanıklılığıdır.

Öte yandan, Batılı olmayan toplumlar için mevcut seçenekler yalnızca ya kendi geleneksel kültürlerini ya da küresel kültürü benimsemekle sınırlı olmayıp küresel kültürle yerel kültürün bir sentezi de mümkün olabilmektedir.

Batılı olmayan devletler açısından bakıldığında kültürel küreselleşme, önemli ölçüde Avrupa-Amerika modeli tüketim alışkanlıklarının benimsenmesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte etkin olan dünya televizyon reklamcılığı ağırlıklı olarak kalkınmakta olan ülkelerde gerçekleşmiştir. Dünyada ticari reklamcılığın artmasının ve homojenleşen bir tüketiciliğin yayılmasının Batılı olmayan ülkelerin sosyal gelişimlerine zarar verdiği iddia edilmektedir. Öte yandan, Batı modernliğini kendilerine temel hedef seçmiş olan toplumlarda, rakip geleneksel değer ve kurumların yerine küresel değerlerin ve kurumların hakim olması anlaşılabilir bir olgudur.

İletişimle ilgili diğer iki önemli gelişme, televizyon alıcı cihazlarının bütün dünyada yaygınlaşması ve televizyon programı yapımındaki küresel ölçekte gerçekleşen özelleştirilmedir. Özel televizyon sektörü ağırlıklı olarak siyasi elitlere yakın dev aile şirketlerinin elindedir. Program maliyetlerinde son dönemde görülen artışlar özel televizyonların mülkiyetinin sınırlı sayıda birkaç büyük firmanın elinde toplanmasına neden olmuştur. Özelleştirmenin yanı sıra, devlet televizyonları da Eurovision, Inter-Vision, Asia-Vision, Afro-Vision gibi bölgesel kurumlaşmalarla kendi aralarında işbirliğini artırma arayışı içerisinde oldukları. Kablolulu televizyonların yaygınlaşması ve uydu yoluyla yayın imkanlarının artması da televizyon yayıncılığı sektörünü giderek karmaşıktırmaktadır.

Yine 1970'li yıllardan itibaren, başta İslam olmak üzere dinlerin yeniden canlanması dönemi başlamıştır. Geleneksel dini kurumların canlanışına paralel olarak, bu kurumların dışında kalan ve değişik dünya görüşlerine sahip yeni manevi akımlar ve hareketler de artmaktadır. Özellikle, ekonomik, kültürel ve toplumsal açıdan dezavantajlı kesimlerin dini akımlar aracılığıyla yeni bir kimlik arayışı içine girdiği gözlenmektedir.

Güney ülkelerinde İslamiyet, hayal kırıklığına yol açan Batı tipi kalkınma modeline alternatif bir yaşam tarzı olarak da görülerek ilave bir anlam kazanmaktadır. Hıristiyanlık eski Doğu Bloğu ülkelerinde ve Güneyde yer yer güçlenirken, endüstrileşmiş Batı ülkelerinin çoğunda gerilemektedir. Budizmin Uzak Doğunun endüstrileşmiş bölgelerinde etkinliği azalırken Batıda cazibesi artmakta fakat yayılması sınırlı kalmaktadır. Hinduizm ise giderek önemi artan bir dini ve toplumsal akım olarak görülmektedir.

İslam'da görülen yeniden hareketleniş siyasi platformlarda ve kişilerin manevi dünyalarında meydana gelmektedir. Toplumlarda manevi ihtiyaçlarına hitap ettiği için dini gruplar batı modernitesini oluşturan siyasal ve toplumsal değerlere muhalefet eden ve dini birleştirici bir unsur olarak kullanan siyasal ve toplumsal hareketler olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan ise, Batı kaynaklı maddiyatçılığın ve hızlı değişimin kimlik bunalımına ve anlamsızlığa ittiği kitleler çözümü İslam'a sarılmakta bulmaktadırlar.

İslam ahlaki ilkeler arz eden bir inanç sistemi olmanın ötesinde, bir hukuk ve toplumsal

yaşayış düzeni de içerdiğinden, yüzeysel bakıldığında tek tip bir İslam toplumu modelinin var olduğu izlenimi kolaylıkla uyanabilmektedir. Bu tek tip İslam toplumunun da en çok, dini vurgulayarak İslami bir devlet ve toplum modeli oluşturmaya çalışan İran'a benzediği zannedilebilmektedir. Batıya düşman ülkeler imajı yaratma ihtiyacı, İslam dünyasının Batı medyasında genel olarak saldırgan, hoşgörüsüz, anti-demokratik ve gerici olarak gösterilmesine yol açtığından, İslam ülkeleri arasındaki farkların anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

Rusya, Ukrayna ve Kuzey Kazakistan'da yapılan anketlere göre 1988 yılında Hıristiyanların toplam nüfusa oranı % 10 iken, 2000'li yıllarda % 29'a yükselmiş, aynı dönemde ateistlerin % 43 olan oranı % 11'e düşmüştür. Eski Sovyetler Birliği'nde İslam'ın canlanması daha da hızlı olmuştur. Rus-Ortodoks Kilisesinden farklı olarak bir ruhban hiyerarşisine ihtiyaç duymayan İslam, Sovyet baskısına rağmen yaşayabildiği için şimdi toparlanması daha hızlı olabilmektedir. Sadece 1990'lı yıllarda 5000 cami inşa edilirken, birçok İslami gazete ve siyasi partiler oluşturulmuştur.

Komünizmin çöküşünden sonra eski Sovyetler Birliği toprakları üzerinde ve Doğu Avrupa'da bölgesel istikrarı tehdit eden en önemli unsur, aşırı etnik milliyetçiliktir. Eski Yugoslavya'nın dağılmasından sonra başlayan kanlı savaş, bu gelişmenin en çarpıcı örneğidir. Aşırı etnik milliyetçilik ve onun bir uzantısı olan irredentizm pek çok ülkeyi tehdit ederken, Batı Avrupa'da da yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve faşizm önemli ölçüde sorun yaratmaya başlamıştır. Öte yandan, "mikro milliyetçilik" olarak adlandırabileceğimiz küçük grup milliyetçiliği, devletlerin toprak bütünlüğünü tehdit etmekle kalmamakta, demokratik rejimlerin yerleşip gelişmesini de engellemektedir. İstikrarsızlığa sebebiyet verecek diğer bir sorun da ekonomi ve güvenlik bakımından idamesi mümkün olmayan birtakım küçük devletçiklerin ortaya çıkması olacaktır.

Yukarıdaki açıklamalarda görüldüğü üzere iletişim ve bilgi ağlarının küreselleşmesi hızla devam etmektedir. Buna paralel olarak İngilizce, bilhassa iş aleminde, kısmen de bilim ve sanatta ortak bir dünya dili olarak yaygınlaşmaktadır. Amerikan ve İngiliz firmalarının ağırlıklı olduğu dünya reklamcılık sektörü yerküre üzerinde Batı modeli tüketim alışkanlıklarını yaymaktadır. Küresel tüketici kültürünün yayılması bir yandan ulusları birbirlerine yakınlılaştırırken, diğer yandan da yerel ve bölgesel kültürlerin tepkisini çekmektedir. Yeni teknolojilerin getirdiği etkin kitle iletişim imkanlarını da kullanan dini ve yarı-dini hareketler bilhassa kimlik arayışı içindeki kesimlerden yandaş toplayabilmektedirler. Bu şekilde, küresel boyuttaki kültürel yakınlılışmayla ulusların kendi içlerinde modern-geleneksel ekseninde oluşan bölünmeler eş zamanlı gitmektedir.

Batı tipi tüketici kitle kültürü bir yandan yüzeysel özellikleri sebebiyle eleştirilirken, diğer yandan da bir çok ülkenin hedeflediği serbest pazara, demokrasiye ve insan haklarına dayalı siyasi kültürle uyumludur. Tüketici kültürü dini ayaklanmaları, milliyetçi galeyanları değil, pazar istikrarını çağırıştırır. Kültürel küreselleşmenin bir diğer etkisi de hükümetler dışı uluslararası örgütler, çokuluslu şirketler ve düşünce akımlarından oluşan uluslararası bir sivil toplumu güçlendirmesi, bunun da Batılı olmayan bağlamlarda sivil toplum

arayışlarını arttırmasıdır.

Kültürel küreselleşmenin etki ve sonuçları, bu sürece tabi kılınan yerel kültürün güncel küresel değerlere yakınlığına, esnekliğine ve direnç gücüne göre değişmektedir. Kendi kültürünü reddedip tamamen küresel kültüre bağlanmak ya da kendi kültürü içine hapis olup dünyaya sırt dönmek aşırı tepkiler olarak görünürken, uluslar kendi kültürel değerlerini kaybetmeden dünya değerleriyle bütünleşmelerini sağlayacak sentezlere ihtiyaç duymaktadırlar. Küresel kültürün içinde özelliklerini kaybetmeden yaşayabilme şansına sahip olan kültürler için, küresel sistemin teknolojisini kullanarak uluslararası boyutta kendi bölgesel bilgi ve iletişim ağlarını kurabilme imkanı vardır.

III. Bölgeselleşme

Dünyada küreselleşme ile birlikte ortaya atılan diğer bir kavram da “Bölgeselleşme” dir. Bazı yazarlar bölgeselleşmeyi küreselleşmeye bir tepki olarak ele almakta, bölgesel entegrasyon ve içe kapanma refleksi olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşım küreselleşmenin temel iddiaları olan dünya ile bütünleşme, dünya pazarlarına açılma, korumacılığa dönük tüm kısıtlamalardan ve engellerden sıyrılabilme fikir ve eylemleriyle çelişmektedir. Bölgeselleşme; küreselleşmenin olumsuz etkilerine bir karşı koyuş, bir tepki ve savunma mekanizması yaratma süreci olarak görülmektedir. Ancak gerçekçi bir değerlendirme yapıldığında; bölgeselleşme eyleminin aktörleri ile küreselleşmenin yönlendirici aktörlerinin aynı olduğu tespit edilmektedir. Bu bağlamda bölgeselleşme hareketlerini; hızla küreselleşen dünya rekabet ortamında başarılı olabilmek için, küreselleşme aktörlerinin bölgesel işbirliğine giderek güçlerini arttırmalarının bir aracı olarak algılamak daha doğru olacaktır.

Küreselleşme aktörleri coğrafi yakınlık faktörünü kullanarak bölgelerinde güçlü, etkili ve yaygın birer çekim alanları yaratmaktadırlar. Bugün ABD, Batı Avrupa Devletleri (özellikle Almanya ve Fransa), Japonya ve Çin'in öncülüğünde bölgeselleşme faaliyetlerini izlemekteyiz. Sırasıyla Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA), Avrupa'da Avrupa Birliği (AB), Doğu ve Güneydoğu Asya'da Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) ve Güneydoğu Asya Ülkeleri İşbirliği (ASEAN) etkinlik düzeyi yüksek en belirgin bölgeselleşme örnekleridir.

Bunların dışında, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve politik anlamda marjinalleşmemek amacıyla meydana getirmeye çalıştığı bölgesel birlikleri de görebiliriz. Arjantin, Paraguay, Uruguay ve Brezilya'nın oluşturduğu “MARCOSUR”, Ekvator, Bolivya, Kolombiya, Venezüella ve Peru'nun dahil olduğu “And Paktı”, “Karaipler Ortak Pazarı”, Türkiye'nin öncülüğünü yaptığı “Karadeniz Ekonomik İşbirliği” bu tür girişimlere örnek olarak verilebilir.

IV. Sonuç

Türkiye tarihi ve kültürel derinliğinden gelen gücün farkında olarak hem küreselleşmeden hem de bölgeselleşmeden korkmamalıdır. Küreselleşmeye bir tepki olarak içe kapanma refleksine kapılmamalı fakat aynı zamanda küreselleşmenin rüzgârına kapılıp savrulmamalı ve küreselleşmenin aktörlerinin oyuncağı olmamalıdır. Tarihi ve kültürel derinliğinden gelen değerlerini çağın ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde çağın ötesine taşıyabilmelidir. Bu da ancak küreselleşmenin imkânlarından en az küreselleşmenin aktörleri kadar istifade edilmesiyle yapılabilir. Türkiye proaktif bir planlama ve çok çalışarak bu hedefi gerçekleştirebilecek güçtedir.